

A MÁSODPÉLDÁNYOK /DUPLUMOK/ KEZELÉSE A BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

dr. Verbóczy Gyuláné

A duplum szó értelmezése, a duplummá nyilvánított könyvek hasznosításának módja könyvtárainkban nem egységes. Az irodalomban is kevés nyomát találjuk olyan munkáknak, amelyek ezzel a problémával foglalkoznak. A terminológiai szabvány /MSZ 2155/ szerint másodpéldány /duplum/ a több példányban meglévő kiadványok esetében az első példányon felüli példányok neve!

* Fenti cikkben foglaltak a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának speciális helyzetéből adódnak és nem alkalmazhatók teljes mértékben a műszaki termelési könyvtári hálózat gyakorlatára. Eppen ezért kérjük, hogy amennyiben olvasóinknak fentiekhez bármilyen észrevételük vagy hozzászólásuk van, azt szerkesztőségünknek juttassák el. /Szerk./

Klasszikus értelemben csak az a mű tekinthető duplumnak, amely teljesen megegyező példány már van a könyvtárban, s állománybavétele nem látszik szükségesnek /1/. Egyre inkább elterjed azonban az a felfogás, hogy duplumná nyilváníthatók mindazok a művek, amelyek megtartására a könyvtár nem tart igényt, függetlenül attól, van-e már az állományban ilyen könyv, vagy sem /2/.

A Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában kialakult álláspont szerint a dupluntárba azokat a gyűjtőkörbe tartozó, tartalmi szempontból értékes műveket iktatjuk, amelyeknek egy vagy több példánya már helyet kapott a törzsállományban.

Ha azt mondtuk, hogy a dupluntár anyagát színvonalas művek alkotják, mi az oka annak, hogy ezeket mégis külön kezeljük, és egyszerűsített módszerrel dolgozzuk fel? Köztudomású, hogy a tudományos nagykönyvtárak mind hazánkban, mind külföldön fenyegető raktári férőhelyhiánnyal küzdenek. A raktárak túlzsúfoltsága ellen csak úgy lehet eredményesen védekezni, ha a gyűjteménybe csak következetes állománygyarapítási politika megvalósítása útján iktatunk újabb műveket. Arra kell törekedni, hogy mentesítsük raktárunk könnyen elérhető részeit azoktól a kötetektől, melyeknek megtartása nem feltétlenül indokolt.

Mielőtt rátérnénk a dupluntár elhelyezésének, feldolgozásának ismertetésére, tekintsük át röviden, hogyan fejlődött több ezer kötetet számláló állományrészé. Könyvtárunk ma már több, mint százéves multra tekint vissza. A beszerzett könyveket egészen 1951-ig nagyméretű, régi rendszerű inventáriumokban tartották nyilván. Az elmúlt 12 év alatt azonban modern leltározási rendszerre térve át, ugynevezett "régi" anyagunk is átleltározásra került. Ezt a művek szigorú válogatása előzte meg. A megtartásra javasolt, gyűjtőkörünkbe tartozó művek nem feltétlenül szükségesnek bizonyuló példányai már nem kaphattak helyet a törzsállományban, - ezek alkotják ma dupluntárunk elsősorban műszaktörténeti szempontból értékes anyagát. A közelmúlt években megszüntetett műszaki felsőoktatási intézmények /Gazdasági és Műszaki Akadémia, ME.Hadmérnöki Kar/ könyvtárainak anyagát az akkori Felsőoktatási Minisztérium határozata értelmében könyvtárunk vette át, s a törzsállományban már meglévő könyveket a dupluntárba helyezték el. A nemzetközi csere útján, illetőleg ajándékként a könyvtár tulajdonába jutott művek is növelték és növelik folyamatosan a dupluntár anyagát.

A könyvtárárpület alagsorában, külön raktárrész a dupluntár, ahol a könyvek - a törzsállományhoz hasonlóan - nagyság szerinti méretcsoportokban helyezkednek el a raktári polcokon. A számsor itt, mint a későbbiekből kitűnik, nem folyamatos. A duplumok ugyanis a törzsanyagbeli példányok raktári számát kapják "-" előjellel, s természetesen nem minden alappéldánynak van egyúttal dupluntári megfelelője.

A törzsállománynál könyvtárunk raktári és leltári rendszerének összefüggései következtében a raktári szám a leltári számmal azonos, minden raktári egységet egyedi leltárlap reprezentál /cédulaletár/. A leltárlapon a katalógusban található címfelvétellel teljesen azo-

nos, adrémagéppel sokszorosított szöveg látható. Ha tehát pl. a 112.403 számú könyv másodpéldányát duplumtárba irányítjuk, az alap-példány leltárlapjáról a "-112.403" jelzetű duplum minden adata le-olvasható; így a duplumokról egyszerűsített címfelvétel készítése is mellőzhető.

A Művelődésügyi Minisztérium 30.550/III/1960.sz. határozatában utasította a Központi Könyvtárat duplumállományának leltárba vételére.

A könyvtári leltározás folyamata általánosságban ma még idő- és munkaigényes, - leltárnaplók, sok esetben bonyolult naplórendszerek - vezetése értékes munkaórákat von el a könyvtár funkciója szempont-jából fontosabb területekről. Az egész világon mindinkább előtérbe kerül az a törekvés, amely a leltári nyilvántartás egyszerűsítését, szélsőséges esetekben teljes megszüntetését sürgeti. /3/

A duplumtár anyagának leltári nyilvántartására könyvtárunk ve-zetősége olyan szisztémát igyekezett kialakítani, amely eleget tesz a gazdasági felelősség szempontjainak, de egyúttal tekintetbe veszi a duplumok átmeneti jellegét, a könyvtárban betöltött szerepét is.

Az alábbiakban ismertetésre kerülő módszer lehetővé teszi egy-részt a művek egyszerűsített leltárba vételét, - másrészt az átenged-ésre kerülő példányoknak ugyanabban a naplóban történő kivezetését is. A leltárnapló mindenkor utolsó tételénél vont egyenleg a tel-jes duplumtár kötetszámát és értékét adja. A leltárnapló rovatai a következők:

Duplumleltári sorszám, Dátum, Dpl.raktári szám, Cim,
Kiadás éve, Kitől-Kinek, Irattári szám, Gyarapodás
/Db., érték/, Törlés /Db érték/, Hivatkozási szám.

A bevezetésre kerülő mű a soronkövetkező sorszámot kapja, dup-lumraktári jelzete pedig a törzsállománybeli példány száma "-" elő-jellel. A Cimrovatba a rendsző kerül és a kiadás számának feltün-tezése. A Kitől-Kinek rovatba az ajándékozó intézmény nevét írjuk, a Gyarapodás értékrovatába a főpéldány leltárlapján szereplő árat. A mű más könyvtárak részére történő átengedése esetén adatait külön tételként vezetjük be, s értékét a Törlés rovatban tüntetjük fel. Ez esetben a Hivatkozási szám rovatába beírjuk azt a leltári naplósza-mot, amelyet a könyv állománybavételkor kapott, ez utóbbi naplósza-mon pedig ugyancsak utalunk a törlés naplótételére. Így azonnal meg-állapítható, hogy a könyv már törölve lett a duplumállományból. Több-kötetes művek részkötetei, külön mellékletek, atlaszok, ugyanazon mű két példánya külön-külön tételként kerül bevezetésre, ami a tör-lést teszi könnyebben megoldhatóvá.

Dpl. lelt. szám	Dátum	Dpl. rakt. szám	Cím	Kiad. éve	Kitől Kinek	Gyarapodás		Törleszt		Hivat- kozási szám
						Db	Érték Ft	Db	Érték Ft	
<u>Leltárba vételkor:</u>										
2311	1962.	-101.311								
	X.2.		Targ,Sz.M.:		OSzK	1	16,-			3729
	...		Osztovúe							
				1951.						
<u>Átengedéskor:</u>										
3729	1963.	-101.311			Nehézip.			1	16,-	2311
	II.5.		Targ,Sz.M.:		Egyetem,					
			Osztovúe		Miskolc					
				1951.						

A könyv címlapjának verzőjára bélyegzőt helyezünk el. A kitöltéskor keletkező tört számlálója a dpl. raktári jelzet, nevezője pedig a leltári napló sorszáma lesz.

Duplumszám
-101.311
2311

A nyilvántartás megkönnyítése érdekében minden műről szabványméretű kartont állítunk ki, mely csak a könyv azonosítását szolgáló tört-számot, a rendszót és többkötetes művek darabszámát tartalmazza.

-101.311
2311

Targ, Sz.M.

-5440/1-2 2 db
331 + 332

"Hütte"

A duplumok nyilvántartására természetesen más módszereket is alkalmaznak. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ rendkívül gondosan kezelt duplumanyagát például ugyancsak külön raktárrészben tárolják. A művek egyedi nyilvántartására cédulakatalógus szolgál, amely rövidített címfelvételi adatokat is tartalmaz. A cédulákat a raktári számok növekvő sorrendjében helyezik el, s így helyrajzi katalógus szerepét is betölti. A csoportos leltárnapló az OMGDK-ban "Duplum" rovatot is tartalmaz. Az itt feltüntetett adatok alapján az egész duplumtár darabszáma és értéke könnyen megállapítható. A könyvtár duplumanyagáról a hálózat tagkönyvtárai részére jegyzékek készülnek, s az igényelt példányokat átenged-

dik és az állományból törlik.

A duplumanyag hasznosítása az egész világon megoldásra váró probléma. HAMEL, G.A. Wat te doen met dubletten? című cikkében /2/ a holland és amerikai könyvtárak gyakorlatát ismerteti és központi tároló és elosztó szerv létesítését javasolja. A nemzetközi méretekben történő duplumcsere, melyet a Duplicat Exchange Union szervezett, eddig nem hozta meg a kívánt eredményt. A könyvtárgépesítés gyors fejlődése ezen a téren is bizonyára megteremti majd a megoldás lehetőségeit.

Könyvtárunk duplumanyagának hasznosítására ez idő szerint a következő elgondolásaink vannak: Amennyiben a törzsállománybeli példány megrongálódik a használat során, vagy esetleg elvesz, a duplum-példányt léptetjük helyébe. Ha az olvasók a törzsállományba iktatott példányokat már kikölcsönözték és még további igény mutatkozik, a duplumtári példány is kölcsönözhető, többszöri igénylés esetén átvevesszük a törzsállományba. - Segítséget kívánunk nyújtani újonnan szervezésre kerülő műszaki oktatási intézményeknek /pl. győri Műegyetem, felsőfoku technikumok/ könyvtárainak fejlesztésében a duplumtári példányok átengedésével. - Tervezzük különböző szempontok szerinti jegyzékek készítését. Ezeknek külföldi cserepartnereink és hazai könyvtárak részére történő megküldésével kívánjuk előmozdítani, hogy a jelenleg duplumként nyilvántartott könyvek az őket igénylő olvasók kezébe eljussanak.

.. o ..

I R O D A L O M

- /1/ KUHNERT, E.: Dubletten. Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Hrsg. von Fritz MILKAU. Leipzig, 1931-1942. 2.Bd. Bibliotheksverwaltung. 197-203.p.
- /2/ HAMEL, G.A.: Wat te doen met dubletten? Einige opmerkingen over een weinig boeiend onderwerp. Bibliotheek-leven. 1962. 47.Jg. 9.no. 463-472.p.
- /3/ FREED, J.A.: Accession numbers: pro and con. Special libraries. 1963. 54.vol. 4.no. 199-205.p.

o
o o